

Šiuolaikinės medijos, „naujoji“ mitologija ir kultūros (de)komunikacija

Rita Repšienė

Lietuvos kultūros tyrimų institutas

Dabarties pokyčiai, sąlygojami kintančios eurointegracijos ir globalizacijos retorikos, atskleidžia sudėtingą tapatumo saugojimo, puoselėjimo ir išlikimo situaciją. Iškylančios būtinybės – (dez)orientuojančio medialumo ir „tinklinio“ technologijų dominavimo aki-vaizdoje svarbu įvertinti visuotinio poveikio grėsmes ir formuoti kultūrinį pasaulėvaizdį, gebantį puoselėti kritinį mąstymą, kūrybines ambicijas ir vienijančius prioritetus. Kultūros politika, kaip esminė valstybingumo formavimo ir tapatumo pozicija, privalo išsivaduoti iš formalumo gniaužtų ir tapti realia turinio galia, vykdančia svarbius, aktualius strateginius uždavinius ir suteikiančia visuomenei prasmingas vertybines gaires. Kultūros strategijos kūrimas turėtų atitikti dabarties realijas ir sutelkti ties naujais uždaviniais, kurie totalų virtualumo poveikį išgyvenančiai visuomenei padėtų kurti savąsias tapatumo atsvaras. Įvykus komunikaciniam posūkiui, medijoms tapus esmine informacijos priemone ir išgyvenant socialumo pokyčius, svarbu atskleisti situacijos sudėtingumą ir pasiūlyti pozityvius sprendimus. Vyraujant nacionalinei „vertybinei“ niveliacijai, su šiuolaikiniu prasmės orientyrų praradimu siejami iššūkiai orientuoja į kultūrinio raštingumo ir edukacijos didinimo svarbą kaip galimybę pažinti, kurti ir išlikti vis labiau mentaliai „plokštėjančiame“ pasaulyje.

Pagrindiniai žodžiai: medijos, mitologija, kultūra, komunikacija, raštingumas

Technologijos nėra neutralios. Mes esame tame, ką mes darome, ir tai yra mumyse. Mes gyvename sąsajų pasaulyje – ir yra svarbiausia, kurios sąsajos būna sukurtos ir kurios atkurtos¹.

Donna J. Haraway

Įsigalint visuotinei pavirš(ut)inio virtualumo, technologinių priklausomybių, aiškiaregių „pranašų“ ir kultūros gelmės paradimo bei meta-ekraninio plokštėjimo tendencijoms, vertybinių orientacijų nykimas tampa iššūkiu globaliame pasaulyje. Atsidurdami pasirinkimų nelaisvėje tarp „būti“ ir „atrodyti“ arba „būti“ ir „turėti“, metafizinį klausimą „būti ar nebūti“ paverčiame debesų platformų savastimi, klasto-

¹ *Technology is not neutral. We're inside of what we make, and it's inside of us. We're living in a world of connections—and it matters which ones get made and unmade.* Donna J. Haraway, A Cyborg Manifesto: Science, Technology, and Socialist Feminism. In: Haraway, Donna J. *Manifestly Haraway*. University of Minnesota Press, 2016. ProQuest Ebook Central, <http://ebookcentral.proquest.com/lib/warw/detail.action?docID=4392065>. Prieiga per internetą: https://warwick.ac.uk/fac/arts/english/currentstudents/undergraduate/modules/fictionnownarrativemediaandtheoryinthe21st-century/manifestly_haraway_----_a_cyborg_manifesto_science_technology_and_socialist-feminism_in_the_....pdf [žiūrėta 2018 12 10].

jamų naujienų ir tinklų, kurie linkę virsti totaliai vieša, prieinama, globalia duomenų baze, virtualybės ir iliuzijų vartotojų visuomenės prioritetu, kai „pasinėrus“ interneto platybėse prarandama laiko, erdvės ir tapatybės savivoka.

Uzurpuojančios vis daugiau socialinės, asmeninės, kolektyvinės ir viešosios erdvės, šiuolaikinės medijos tampa konvergencijos padariniais, panašiai „tobulumis“ bei persidengiančiomis struktūromis, ir skleidžiasi naujomis hibridinėmis virusinėmis formomis, plintančiomis *non stop* režimu visą parą ir „įkalinančiomis“ vis jaunesnius visuomenių narius. Mediatizacijos, kaip didėjančios medijų įtakos, procesai neišvengiamai paliečia ir visuomenės dabartį, ir politikos, religijos, atminties bei paveldo sklaidą, komunikaciją ir ateitį.

Medijų galia dabartinėse globaliose ir „postdemokratinėse“ visuomenėse siejama su medijų institucijų įtaka, kurios diktuoja bendrąją informacinę politiką, kaip suprantami sudėtingi klausimai, keliamos viešos diskusijos ir sprendžiamos problemos. Vadinamieji kiti instituciniai politikos, religijos ir mokslo veikėjai turi įsisavinti „medijų logiką“, kad palaikytų savo galią ir legitimizuotų savo veiksmus. Naujausios mediatizacijos studijos dažnai ignoruoja Jürgeno Habermaso „mediatizacijos“ terminą, kurį pasitelkus buvo analizuojamas ryšis tarp sistemos imperatyvų ir realaus gyvenimo (*lifeworld*). Grįžimas prie Habermaso požiūrio sustiprintų mediatizacijos ir medijų galios teoriją. Viena vertus, pabrėžiant teorinio sistemos žodyno svarbą, ji padeda atskleisti „medijų logikos“ sąvoką ir susiaurinti specifinius medijų energijos išteklius, tai, kas vadinama medijų „terpe“. Kita vertus, išreiškiant esminę kritiką dėl sisteminės teorijos, toks požiūris atveria norminę perspektyvą vertinant demokratinę medijų funkciją kaip mediatizacijos „kokybę“ (Kunelius & Reunanen 2014).

Apskritai Habermaso komunikatyvinio elgesio metanaratyvas, kaip integratyvus socialinės realybės supratimas, tapo postmoderniojo intelektualinio iššūkio pagrindimu, plėtojama sprendžiant sudėtingas situacijas. Remiantis šia teorija, tradicinis komunikacinis modelis buvo skirtas klasikinės racionalumo sąvokos peržiūrai ir atnaujinimui, taip pat kritinės socialinės tvarkos vertinimo mastui nustatyti (Habermas 2002). Gindamas Apšvietos epochos vertybes ir modernybės projekto svarbą, Habermasas iškėlė performatyvumo, kaip medijų galios, reikalavimą, kuris XXI amžiuje tapo komunikatyvinio posūkio esme ir komunikacinio racionalumo išskėlimu.

Žvelgiant iš platesnės istorinės perspektyvos, mediatizacija yra šiandieninės medijų transformacijos rekonstrukcinės analizės samprata, kartu su atitinkamomis socialinėmis kasdienio gyvenimo, kultūros ir visuomenės transformacijomis. Pasitelkiant mediatizacijos tyrimus paaiškėja, kad nėra naudinga studijuoti mediatizaciją kaip izoliuotą metaprocesą vienoje visuomenėje. Taip yra todėl, kad abi aptariamos transformacijos priklauso ir nuo kitų metaprocesų, ir, atvirkščiai, mediatizacijos metaprocesas gali būti svarbus tiems kitiems procesams. Kiti metaprocesai

žinomi kaip ilgalaikiai ir svarbūs visoms kultūroms ir visuomenei – apima globalizaciją, individualizaciją ir komercializaciją, kuriuos tiria įvairių socialinių mokslų sričių mokslininkai. Jie turi būti svarstomi dėl to, kad tikrasis mediatizacijos postūmis vyksta visame pasaulyje ir todėl, kad meditacija priklauso nuo individualios veiklos ir poreikių, kultūrinių sąlygų ir komercinių interesų (Lundby 2014; Krotz 2017).

Išsiskirdamos ir bendradarbiaudamos senosios ir naujosios medijos tapo įvairialypės tarpininkių ir technologijų, diskurso ir dialogo, įtakos priemonių ir techninių vaizdų skirties padariniais. Prasidėjus informacijos, arba interneto, amžiui dominavusios tradicinės, arba senosios, medijos, kaip knygos, laikraščiai, žurnalai, informaciniai biuletiniai, moksliniai žurnalai, brošiūros, skrajutės ir t. t., išgyveno sudėtingą pasirinkimų ir realių transformacijų laikotarpį. Kitos tradicinių medijų formos, kaip radijas, televizija, filmai, kompaktiniai diskai ir DVD, skaitmeninės fotografijos, vaizdo įrašai, garso įrašai, interaktyvūs vaizdo žaidimai, reklama, viešieji ryšiai ir kt., atskleidė sudėtingą pokyčių situaciją ir išgyvenimo galimybes. Medijų mitologija išgyvena nuolatinio virsmo būseną. Polisemantinė medijų prigimtis ir neįtikėtinas labilumo, kaip funkcinio paslankumo, greita kaita, keičiantis sąlygoms, kodas paverčia medijas labiausiai stebinančiu ir šiandien reiškiniumi.

Pasaulį užvaldžiusios naujųjų medijų rūšys apima ir naujas turinio valdomas laikmenas, pavyzdžiui, blogus ar *podcast'us*, kurie leidžia medijų gavėjams dalyvauti naujose medijų priemonėse; interaktyviosios medijų priemonės, kurios kuria konkrečias žmogaus ir kompiuterio sąveikas, pavyzdžiui, dalyvavimas kompiuteriniuose žaidimuose arba virtualių padėjėjų ar kitų dirbtinio intelekto programų naudojimas mobiliuosiuose telefonuose; ir vadinamosios socialinės medijų priemonės, kurioms nėra svarbios personalijos, formuojant įvairias veiklas, pavyzdžiui, „Facebook“ plėtoja socialinių ryšių platformą, „YouTube“ renka vaizdo turinį ir Instagram pateikia socialinę erdvę nuotraukoms. Taigi, šios naujos žiniasklaidos priemonės sudaro žmogaus veiklą, kad gautų maksimalų duomenų apie savo vartotojus, vedinas pačių įvairiausių politinių, komercinių ir socialinių tikslų (Ebersbach, Glaser, and Heigl 2008).

Didžiausia asmens duomenų nutekimo istorija yra susijusi su Didžiosios Britanijos politinių konsultacijų įmone „Cambridge Analytica“, kuri pažeisdama taisykles rinko ir analizavo daugiau kaip 78 mln. „Facebook“ tinklo vartotojų duomenis. Jiems talkino Kembridžo universiteto psichologijos profesorius Aleksandras Koganas per savo programėlę „*This is your digital life*“, kurią jis sukūrė socialinio tinklo platformoje ir kuri padėjo sudaryti psichologinius naudotojų portretus. Surinkti duomenys buvo perduoti vadinamosioms trečiosioms šalims, įskaitant „Cambridge Analytica“, ir buvo panaudoti, pasak britų žiniasklaidos, kurti tikslinei auditorijai skirtą politinę reklamą, turėjusią įtakos rinkimams Čekijoje, Kenijoje ir Jungtinėse Amerikos Valstijose², Brexit kompanijai. Leidinio „Quartz“ duomenimis, „Cambridge Analyti-

² Prieiga per internetą: <https://www.delfi.lt/mokslas/technologijos/vienas-didziausiu-duomenu-nutekejimu-facebook-istorijoje.d?id=77464227>; <https://www.lrt.lt/naujienos/mokslas-ir-it/11/>

ca“ pagrindinė įmonė „SCL Elections“ dirbo su daugiau kaip 100 rinkimų kampanijų 32 pasaulio valstybėse. „Paaiškėjus milžiniškiems neteisėto „Facebook“ vartotojų duomenų panaudojimo mastams, šio socialinio tinklo vadovas Markas Zuckerbergas buvo iškviestas pasiaiškinti į JAV Kongresą, o į Europos Parlamento narių klausimus atsakinėjo tiesioginio ryšio metu“³.

Remiantis Valstybinės rinkimų komisijos duomenimis, „pernai lapkritį paaiškėjo, jog Vilniaus meras R. Šimašius dirbo su Jungtinėje Karalystėje registruotos kampanijos „Cambridge Analytica“ įmone „SCL Elections“, kuri neteisėtai rinko gyventojų duomenis rinkimų kampanijai ir nevengė tokių darbo metodų, kaip galimi siūlymai papirkti, neobjektyvios tikrovės imitavimas, oponentų kompromitavimas ar šmeižimas“⁴.

Europos Komisijai inicijavus duomenų apsaugos reformą, 2016 metais buvo parežta, kad technologijų sektoriui sudarant 20 proc. bendro našumo augimo Europoje ir skiriant 40 proc. visų investicijų, gyvybiškai svarbu užtikrinti žmonių pasitikėjimą internetinėmis paslaugomis. Įvertinus didėjančią duomenų srautų globalizaciją ir plečiantis debesų kompiuterijos rinkai, buvo nuogaustaujama dėl rizikos, kad žmonės gali prarasti savo internetinių duomenų kontrolę. Tikimasi, kad taikant naujas apsaugos taisykles, „žmonėms bus sudarytos sąlygos kontroliuoti savo asmens duomenis ir bus skatinamas pasitikėjimas socialine žiniasklaida ir apskritai prekyba internetu bei komunikacijomis“ (Jourová 2016). Esant sudėtingai situacijai, susijusiai su duomenų apsauga internete, svarbu, kad asmenys galėtų rinktis dėl savo duomenų sklaidos, bus geriau užtikrinama „teisė būti pamirštam“, asmenims nebeuorint, kad jų duomenys būtų tvarkomi, nesant pateisinamų priežasčių juos saugoti, šie duomenys bus ištrinami. „Taisyklėmis siekiama žmonėms suteikti daugiau galių, o ne šalinti informaciją apie praeities įvykius, perrašyti istoriją ar apriboti spaudos laisvę“ (ten pat).

2018 m. gegužės 25 d. pradėtas vykdyti Europos Sąjungos bendrasis duomenų apsaugos reglamentas – visoje Europos Sąjungoje įvedamas vienodas aukštas privatumo apsaugos standartas, kuris paliečia visas organizacijas, turinčias duomenų, leidžiančių identifikuoti asmenį. Reglamentas detalai nustato asmens teises kontroliuoti savo asmens duomenis (pavyzdžiui, teisė susipažinti su tvarkomais asmens duomenimis, teisė perkelti duomenis, nesutikti su jų tvarkymu, teisė „būti pamirštam“, pateikti skundą, reikalauti atlyginti žalą); organizacijos pareigas renkant, naudojant ir perduodant asmens duomenis (pvz., nerinkti duomenų be pagrindo, draudimas siųsti reklamą, pareiga informuoti, ištrinti, tinkamai saugoti, reguliuoti procesus, per 72 val.

206801/vartotoju-informacija-cambridge-analytica-perdaves-mokslininkas-tapau-atpirkimo-oziu [žiūrėta 2018 12 12].

³ Prieiga per internetą: <http://www.diena.lt/naujienos/vilnius/miesto-pulsas/r-simasiaus-pergale-leme-apgauti-rinkejai-888961> [žiūrėta 2018 12 12].

⁴ Prieiga per internetą: <http://www.diena.lt/naujienos/vilnius/miesto-pulsas/vrk-pripazino-r-simasiaus-pazeidimus-del-sutarties-su-cambridge-analytica-896260> [žiūrėta 2019 01 12].

informuoti apie saugumo pažeidimus); teisių ir pareigų įgyvendinimo kontrolės mechanizmą (patikrinimai ir sankcijos)⁵.

Tapatybės insinuacijos, manipuliavimas, asmens privatumo pažeidimai, duomenų panaudojimas ir apsaugos reglamentas parodo sudėtingą virtualaus pasaulio santykinumą. Kaip ir siekimas taisyklių, reformų ir reglamentų pagalba suteikti galių „išgyventi“ asmeninę, grupės ar „genties“ mediaciją. Inovatyvūs pasirinkimai – pasitraukti, norėti „būti pamirštam“ ir tapti savimi, susiję su vadavimusi iš priklausomybės. Socialiniai tinklai, formuodami ryšių, interesų, pomėgių ir laisvalaikio industrines bendrijas, tapo įtinklinančia erdve, kuri pasižymi pozityviai negatyviomis konotacijomis, nors ir sąlygoja naujas draugystės, empatijos, sąlyčio su pasauliu, bendrystės ir „visažinystės“ formas.

Medijos ir šiuolaikiniai pasirinkimai

Mitinių vidurinių amžių artinimasis, apie kurį perspėjo Umberto Eco ir Zygmuntas Baumanas, ir poveikis XXI amžiui, medijoms peržengus tradicinį sklaidos lauką ir įsivyravus virtualių tinklų ir dirbtinio intelekto hegemonijai, skatina vertinti iššūkius, pavojus ir išlikimo galimybes. Kultūra, kaip atsvara, inkaras ar balastas, be kurio neįsivaizduojame dabarties egzistencijos, tampa politinių ir socialinių žaidimų įkaite negatyvių pokyčių fone.

Mediavilzmo atgarsiai politikoje ir medijose, kaip žygiai prieš kitaip mąstančius ir esančius kito tikėjimo (kryžiaus žygių atgarsiai), atsiskleidžia kaip naujųjų „tamplierių riterių“ luomas, kurie, vykdydami teroristinius aktus, kovoja už „įsitikinimus“ ir parodo dabarties mentalinį pažeidžiamumą. Vikingų kultūros atgimimas atveria naujas kultūrinės interpretacijas (Elliott 2017). Modernios vaizduotės pokyčiai, akivaizdu, glaudžiai susiję su nacionalinėmis tradicijomis, veikiami dabarties iššūkių – kaip būti „mitiniu herojumi“ naujųjų medijų eroje, tapatybinis dauginimasis (multiplikavimasis) kaip savitumo praradimas grindžiamas begalinėmis ambicijomis ir prasmingų pasirinkimų stoka.

Medijų hegemonija atskleidžia grėsmingą situaciją. Beveik prieš pusę amžiaus, 1971 metais, Antonio Gramsci įvardijo hegemonijos situaciją, nurodydamas moralinę, filosofinę ir politinę socialinės grupės valdžią, kuri nėra įgyta jėga, tačiau aktyviai veikia su kitų socialinių grupių sutikimu, perimdama kultūros ir ideologijos kontrolę, šiais laikais neįvardijant konkretaus valdytojo, nuolat manipuluojama informacija, duomenimis ir poveikiu.

⁵ Prieiga per internetą: <https://www.ada.lt/go.php/lit/Kas-keiciasi/1>; <https://www.ellex.lt/lt/naujienos/news/es-bendrasis-duomenu-apsaugos-reglamentas--kaip-jam-pasiruosti/41335>; <http://www.lpsk.lt/2018/04/05/artėja-es-bendrojo-duomenu-apsaugos-reglamento-isigaliojimas/> [žiūrėta 2018 12 12].

Medijos, ideologija ir hegemonija apima tam tikras temas, kurios suteikia skaitytojams galimybes kritiškai mąstyti apie naują skaitmeninį pasaulį, apimant senosios ir naujos žiniasklaidos kūrimą, komunikacijos ir informacinių technologijų įmonių valdžios struktūrą ir vyriausybės žiniasklaidos naudojimą piliečių kontrolei. Kritinio teorinio pagrindo formavimas tampa iš dalies ir istorinės perspektyvos kūrimu (Çoban 2018), ir svarbių pavojų išvengimu, aptariant pasaulinę medijų praktiką ir kultūrinę hegemoniją, kaip vartojimo auditorijos auginimą, derliaus nuėmimą ir rinkodarą (Artz 2018).

Idealo paieškos, kaip paskutinis Europos šansas, siejamos su politiniais federacijos pokyčiais, nėra saugiomis instrukcijomis grįsta strategija. Kaip išlikti globalėjančiame pasaulyje mažoms tautoms, kaip išsaugoti nacionalinį identitetą, kalbą ir puoselėti paveldą, tradicijas ir kultūrinį savitumą?

„Skaitmeninės dykynės“ plėtimasis į politinę, socialinę ir kultūrinę sferas, glaudžiai susijęs su visaverčio telekomunikacijos sektoriaus plėtra, kaip vieningos verslui palankios terpės kūrimas skatintų ir pozityvius pokyčius, ir „nacionalinių tvirtovių griovimą“, ir nepriklausomų struktūrų atsiradimą (Verhofstadt 2018, p. 175). Apskritai politinės savivokos svarba, plėtojant kultūrinius prioritetus, atveria pozityvias bendradarbiavimo realijas.

Viena vertus, bendrumo prerogatyva, iškeliamą kaip esminis šiuolaikiškumo siekinys, visuotinai pripažįstama Europos Sąjungos išskirtiniu faktoriumi, kuri „buvo sukurta ne tam, kad į kairę ir dešinę dalintų subsidijas, o tam, kad užsibrėžiami bendri tikslai ir kuriama bendra tų tikslų įgyvendinimo politika“ (Verhofstadt 2018, p. 237). Kita vertus, susiduriant su daugybe iššūkių, Europos pramonės nuosmukis, kreditų krizė, nutukusi darbo rinka, Europos institucijų pelkynas, bendro biudžeto iliuzija, iškyla akivaizdi fizinio nykimo grėsmė (Verhofstadt 2018). Pirminė politinė diagnostika – galimas kultūrinio išgijimo garantas. Ugdant naujas politines vizijas ir jas realizuojant, susitelkiant į tai, kas mus vienija, į visiems bendrus iššūkius, privalome už tai kovoti, siekdami kilnių idealų (ten pat, p. 366).

Keldami prasmingus klausimus ir ieškodami „mūsų vertų“ išeičių, propaguodami ir stiprindami nacionalinę kultūrą, sugebėsime įveikti ir kultūrinės politikos sekumą, ir naujųjų technologijų iššūkius, ir šiuolaikinės mitologijos pavojus.

Pokyčiai, iššūkiai ir pavojai

Gilėjant intelektualinei krizei – moralinių vertybių, demokratinių vilčių ir kultūrinių lūkesčių, iškeliamą revoliucinio pobūdžio retorika primena nuostabius ir vis labiau XXI amžiaus vertinamus Apšvietos laikus. Intelektualinė demokratijos pradžia tartum kviečia grįžti prie svarbumą neprarandančių ištakų, kad padėtų atkurti prasmingumo dvasią dabartyje (Israel 2010).

Tragiškos kultūrinių revoliucijų, siejamų su politiniais perversmais ir ideologijų propagavimu, pasekmės liudija apie grėsmingų pokyčių realijas. „Socialiniai užsakymai“, kaip duoklė laikui ir diktatūrai, XXI amžiuje tampa vartotojų ideologijos pasekmė. Probleminis požiūris į kovą įtraukia „atskleidžiamą“ versus „nykstančią realybę“, individualius herojus („gyvus žmones“, *living man*) versus depersonalizuotus protagonistus ar kolektyvą kaip visumą ir montažą versus vieningą kompoziciją (Rosenthal 2002, p. 267).

Pokyčių poreikis, kaip atoveiksmis stagnacijai ir degradacijai, atsiskleidžia plačiu Baltijos šalių kontekstu, išgyvenant tebesitęsiantį didelį kultūrinį pakilimą Estijoje, kurį liudija ir sėkmingai vykdoma „Kūrybiškos Europos“ kultūros ir medijų programa⁶, ir akivaizdų kultūrinį atgimimą Latvijoje demonstruojančios iniciatyvos ir veiklos⁷, atkreipdami ypatingą dėmesį į jaunosios kartos nacionalinio identiteto, pilietiškumo, kultūrinį supratimo ir išraiškos kompetencijų, švietimo kokybės ugdymą ir socialinės nelygybės mažinimą⁸.

Vykstanti transhumanistinė revoliucija, pasak prancūzų filosofo Luco Ferry, glaudžiai susijusi su visuomenės uberizacija (Ferry 2016). Futuristinė vizija apie tai, kokia visuomenė bus ateityje, kaip ją pakeis dabartiniai technologiniai pasiekimai, genomo atradimai, „papildytos“ žmogaus realybės, kamieninių ląstelių, audinių transplantacijos, 5G ir 3D kultūra, DI ir robotomanija, atminties perkėlimas, ir naujoji ketvirtoji pramoninė revoliucija vadinama skaitmenine, kuri mums kelia naujus iššūkius.

Apskritai transhumanizmas – vadinamoji religija 3.0, pristatydamą naują tikėjimo antgamtiniais, transcendentiniais ar dvasiniais elementais išpažinimo ir praktikavimo kultūrinės sistemos raidos etapą, vykstantį po politeizmo, šamanizmo ir klasikinės – romėnų ir graikų mitologijos išpažinimo bei monoteistinių Šventaisiais Raštais grindžiamų religijų, liudija žmogaus–dievo atsiradimą, nes Dievas dar neegzistuoja: jis bus rytdienos žmogus, turintis beveik begalines nanotechnologijų, biotechnologijų, informacinių technologijų ir kognityvinių mokslų galias (Alexandre 2017). Sumanymas keisti Visatos likimą, remiantis kai kuriais transhumanistais, kaip filosofu Clément’u Vidaliu, naudoja gyvenimui projektuoti kosmologinę perspektyvą, netgi numato naudoti savo ateities galias, kad pakeistų Visatos likimą. Transhumanistų siekis – būti racionaliais nėra tuštybės pasekmė, kad Visata būtų nemirtinga, kad užtikrintų savo nemirtingumą. Iš tikrųjų transhumanizmas, kaip ir politeistinių, ir monoteistinių religijų, reiškia mūsų pajėgumų ir mūsų įsitikinimų tarpusavio ryšius. Kaip ir tikėjimas

⁶ *Creative Europe: Towards the Next Programme Generation*, 2018. Research for CULT Committee Study, Policy Department for Structural and Cohesion Policies, Directorate General for Internal Policies of the Union, PE 617.479 – June 2018, p. 63, prieiga per internetą: [http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2018/617479/IPOL_STU\(2018\)617479_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2018/617479/IPOL_STU(2018)617479_EN.pdf) [žiūrėta 2018 07 09].

⁷ Latvian Rucksack initiative, in *Plateforme de suivi des politiques, UNESCO: Diversity of Cultural Expressions*, prieiga per internetą: <https://en.unesco.org/creativity/policy-monitoring-platform/latvian-rucksack-initiative> [žiūrėta 2018 08 07]; *Baltijas valstu iedzīvotāju aptauja par Dziesmu un deju svētkiem: Pētījuma ziņojums*. Rīga: Latvijas kultūras akadēmija, 2017. 76 p.

⁸ Iniciatīva „Latvijas skolas soma“, prieiga per internetą: <https://lv100.lv/programma/latvijas-skolas-soma/> [žiūrėta 2018 08 07].

prometėjiškumo jėga, išaukštinančia žmogaus visagalybę prieš dieviškąjį pradą, transhumanizmo įsigalėjimas buvo neišvairduojamas prieš vyravusį religijos triumfą.

Pasitelkus naujosios ketvirtosios industrinės revoliucijos pasiekimus, dirbtinis intelektas skverbiasi į visas įmanomas industrines ir kultūrines sferas. Transformuojama mąstymo visuma, eliminuojami kūrybiniai iššūkiai ir invazija į privatumą – tai tik nedidelė pažeidžiamumo galimybė. Realios priežastys bijoti dirbtinio intelekto, pasak Peterio Haaso, susijusios ir su pasaulinių grėsmių pavojumi, ir jas sukeltų nebūtinai antropomorfinis dirbtinis intelektas, užtektų programinės įrangos, atsakingos už branduolinių raketų kodus, patirtos žalos (tarkim, paleidžiant raketą iš Rusijos į JAV, tada žmonės šį darbą užbaigs patys), todėl svarbu etiškai apibrėžti dirbtinio intelekto veiklą ir mums reikalingas sveikas skepticizmas, kad dirbtinis intelektas būtų pozityvus ir naudingas žmonijai⁹.

Iššūkiai, susiję su technologinėmis grėsmėmis ir DI ateities scenarijais, skatina stiprinti kultūros veikimo, sklaidos ir prasmų lauką, kuriant šiuolaikinės atsvaros galias. Neatsitiktinai 2017 m. kovo 24 d. Romoje Europos Sąjungos 60-osioms metinėms skirta diskusija „Ar kultūra gali išsaugoti Europą? Kultūros infrastruktūra ir savikontrolės poreikis“ aptarė keturias esmines temas: Inovacijos ir / versus žmonija? Kultūros paveldas ir / vs viešoji erdvė? Verslas ir / vs kultūra? Komunikacija ir / vs rekonstrukcija? Minint Romos sutarties 60-osioms metines, kai gimė viena Europa, vertinama kaip vienas ambicingiausių ir sėkmingiausių kada nors atliktų politinių eksperimentų, kurio taikos ir klestėjimo misija regione atsiskleidžia kaip politinė ir socialinė bei kultūrinė, taip pat ir kaip teigiamų pokyčių pasaulyje katalizatoriaus veikimas. Neseniai kilusi populizmo ir nacionalizmo banga, skirtingai nei tradicinės konservatyvios ar socialistinės partijos, kelia grėsmes tapatybės ir kultūros, taip pat ir bendros Europos projekto egzistavimui. Šią populizmo bangą skatinanti baimė yra sudėtingas reiškiny, apimantis augančią migraciją, pajamų sąstingį be pagrindo tikėti tobulėti ir „naujosios skaitmeninės revoliucijos šoką“.

Remiantis bendromis nuostatomis, geriausios Europos atsinaujinimo galimybės yra tai, jei ji imasi atsakomybės už savo sutrikimus ir nustato naują laką (*flexible*) pajėgumą įvykdyti pažadą, kad XXI amžiuje būtų išsaugoma taika ir siekiama klestėjimo, apibrėžiant socialinę sutartį su savo žmonėmis, kuri būtų atspari demografiniam disbalansui, technologijų sutrikimams ir ekonominiams sukrėtimams. Vis dėlto pasauliniu mastu ir ES viduje bet koks toks atgimimas reikalauja bendradarbiavimo ir pasitikėjimo. Kaip mes galime sukurti tokią „alternatyvią“ rekonstrukciją – reikalingą „kultūros infrastruktūrą“, kurioje nauja ES vadovautųsi pasitikėjimu ir pagarba globaliu mastu?¹⁰

⁹ A Deep Dive into: AI [pt.8] the philosophy of Peter Haas: We need a healthy scepticism to make AI both benign and useful for humanity, Dave, 17th February 2018. Prieiga per internetą: <http://whyyoudo.it/deep-dive-ai-pt-8-philosophy-peter-haas-need-healthy-scepticism-make-ai-benign-useful-humanity/> [žiūrėta 2018 08 08].

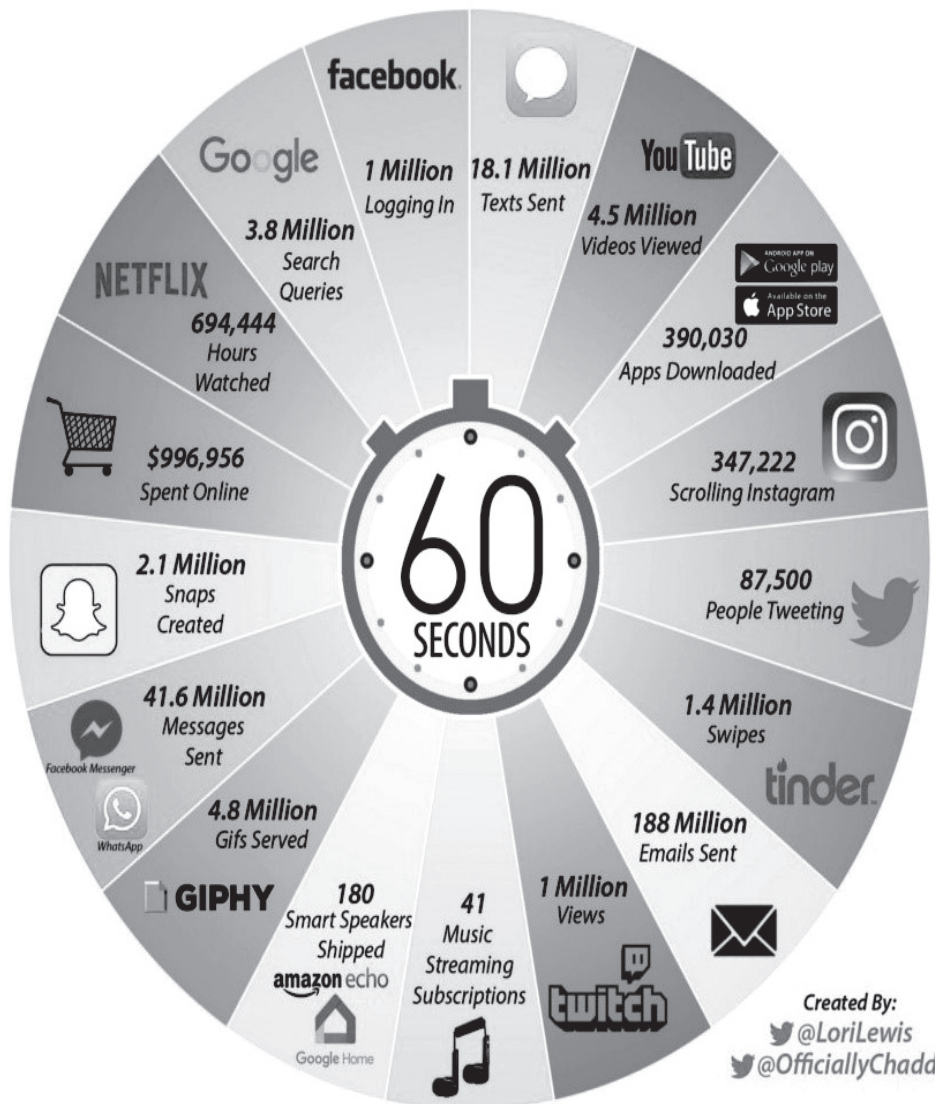
¹⁰ *Ten pat.*

Kultūros komunikacijos pokyčiai, kaip reabilitacijos procesas, apimtų politinės valdžios, sumanios galios ir pridėtinės vertės panaudojimą. „Panerti į kultūrą“, kaip į virtualią galimybę, paskatintų naujas patirtis ir iššūkius – atsidurti nežinomame pasaulyje, kuris pasižymi realumu, apčiuopiamumu ir žemiškų išgyvenimų gausa. Patyrimo akimirka, kaip stebuklingas žuvelės švystelėjimas, paskleidžiantis garsą, kvapą ir magiją, išnyrant vos kelioms sekundėms virš vandens, stebuklingas Italo Calvino aprašytasis *guizzo*, kuris reiškia sidabrišką blyksnį, kai susilieja įvykio staigmena, spurdėjimo elegancija ir šviesos žaismė vandens paviršiuje, išlieka tik realybėje (Greimas 1991, p. 184). Kaip ir švytėjimas tarsi scholastinis *quidditas*, daiktiškumas (Eco 1982), išgyvenamas slapčiausiai realios vienatvės akimirka.

Atsidurdami virtualios realybės oksimoronikoje, privalome įvertinti esamus ir būsimus pavojus, kaip laiko niveliavimas, tapatybės deformacijos, neadekvati priklausomybės konjunkcija ir destrukcija. Sunkiausia išsivaduoti iš „gyvenimo internete“ ir atgauti pasitikėjimą – iššūkiai, kurie labiausiai pavojingi jaunajai kartai. Priklausomybė internetui asocijuojasi su dimensinėmis depresijos formomis ir socialinės izoliacijos indikacijomis. Psichiatrinis sergamumas bendro pobūdžio, susijęs su nuotaikos kaita, nerimu, sudėtingesne impulsų kontrole ir valgymo sutrikimais, nors etiologija ir nėra gerai ištirta, lemiamą įtaką turi psichologiniai, neurobiologiniai ir kultūriniai faktoriai (Shaw, Black 2008). Prieš penkiolika metų priklausomybė internetui buvo įvardyta kaip naujas klinikinis fenomenas, kuriam būdinga miego įpročio, privatumo pokyčiai, kitų atsakomybių ignoravimas, melo įrodymai, asmenybės pokyčiai, seksualinio intereso praradimas ir mažėjančios investicijos į tarpusavio santykius (Young 2004). Jaunosios kartos atrasti interneto privalumai, kaip laisva ir neribota prieiga prie interneto, didelės nestruktūruoto laiko galimybės, naujai patiriama laisvė nuo tėvų kontrolės, nėra stebėjimo ar cenzūros, ką jie sako ar daro internete, visiškas dėstytojų ir administratorių skatinimas, ir trūkumai, kaip socialinis bauginimas ir susvetimėjimas ar priklausomybė nuo interneto, išlieka iki šių dienų. Internetui tapus svarbia mūsų kasdienio gyvenimo dalimi, ypač tarp paauglių ir jaunimo, jis daugiausia naudojamas švietimui, pramogoms, socialiniam tinkliniam bendravimui ir informacijos mainams. Atlikus pusiau struktūruotus interviu viename Amerikos universitetų, nustatyta didelė sąsaja tarp psychopatologijos ir interneto priklausomybės. Atskleistas didesnis vaikinių polinkis, prisijungimo būsenos, emocijų ryšių ir psichologinės baimės, kaip svarbių interneto priklausomybės apraiškų, faktorius. Todėl reikia atsižvelgti į šiuos parametrus, skatinant informuotumą apie problemišką interneto naudojimą ir mokant jaunimą apie „sveiką“ interneto naudojimą (Geda, Ghosh et al. 2017).

Remiantis naujausiais duomenimis, buvo atlikti statistiniai tyrimai, kas veikia internete per minutę, ir paaiškėjo, kad vizualinė interneto išsklotinė parodo begalinį, besaikį ir visuotinį dalyvavimą virtualioje erdvėje.

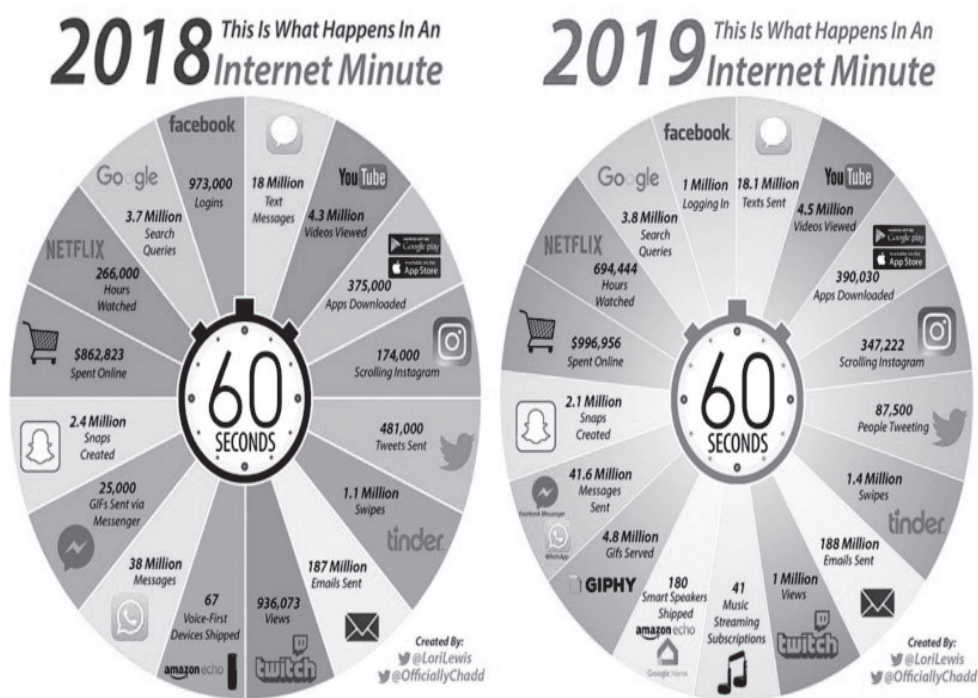
2019 *This Is What Happens In An* *Internet Minute*

<https://twitter.com/hashtag/InternetMinute?src=hash&lang=en>

Internetas, kaip neįtikėtina milžiniška vieta, kurioje visą laiką tiesiog vyksta visko per daug, savaime susilaukia nepaprasto tyrėjų dėmesio. Socialinių medijų konsultantų Lori Lewis ir Chado Callahano sukurta infografija vizualiai atskleidžia, kas atsitinka vidutiniškai per 60 sekundžių didelėse internetinėse platformose. Neatsitik-

tinai virtualioje erdvėje iškeliamas šūkis „Stop internetui, mes norime jį išjungti“ [*Stop Internet, We want to get off*]¹¹. Globalus pasaulio vaizdas, reprezentuojamas bilijonų interneto vartotojų, palyginus 2018 ir 2019 metus, tolygiai plečiasi. Kova už totalų internetinį vartojimą taip pat vyksta. Kylantys klausimai gana paprasti: Kaip įmanoma, kad kas minutę siųsti 188 milijonus laiškų? Kaip „Google“ per tokį trumpą laiką apdoroja 3,8 mln. paieškos, internetas yra neįtikėtinais dinamiškas, ir tai reiškia, kad visada yra naujų ir įdomių segmentų, atsirandančių interneto erdvėje. Tokios platformos, kaip „Instagram“ ir „Netflix“, toliau sparčiai auga, naujos kategorijos, kaip išmaniosios kolonėlės (*smart speakers*), operatyviai kuria tvirtą pagrindą ateičiai, kurių pardavimai per minutę išaugo trigubai¹².

<https://twitter.com/hashtag/InternetMinute?src=hash&lang=en>

Mėginimai įsivaizduoti internetą kaip komunikacijos, inovacijų ir valdžios vienvėgė apima tik vieną tūkstantą internetinio ledkalnio (Mansell 2012). Šiuolaikinių medijų dinamika atskleidžia pokyčių spartą, technologijų invaziją ir dirbtinio intelekto įsigalėjimą, formuojant virtualią realybę. Visuotinė kultūros ir visuomenės

¹¹ The World's Internet Activity Every 60 Seconds, Visualized. In: Digg, Mar 14 2019. Prieiga per internetą: <http://digg.com/2019/internet-minute-visualized> [žiūrėta 2019 03 15].

¹² What Happens in an Internet Minute in 2019? By Jeff Desjardins. In: *Visual Capitalist*, March 13, 2019. Prieiga per internetą: <https://www.visualcapitalist.com/what-happens-in-an-internet-minute-in-2019/> [žiūrėta 2019 03 15].

mediatizacija tampa sudėtingu konceptualių posūkiu, prarandant tradicijas, išgyvenant vertybių raidą (Hjarvard 2013). Naujoji tikrovė, arba susikurtoji „hipertikrovė“, iš realybės faktų ir spektaklio sintezės virto medijų realija, kuri mums tikresnė nei mūsų gyvenimas. Šiuolaikinės medijos vis labiau veikia mūsų realybės suvokimą ir pasaulį. Dabarties medijuojamoje visuomenėje susiduriama su „realybės mirties“, kai gyvename hiperrealistiškoje erdvėje, ir visa tai, kas yra realybės imitacija, mums daugiau ar mažiau „tikra“ nei realybė, kuri imituojama (Baudrillard 2002). Naujoji virtualių vartotojų visuomenė, išgyvenanti radikalumo proveržį, socialinį susvetimėjimą, kaip sandėrį su velniu, ir transcendencijos pabaigą, dominuojančią daugumoje vertybinių sričių, pasiduodančių prekinėi logikai, valdo vis daugiau procesų ir apima „visą kultūrą, seksualumą ir žmogiškuosius santykius iki pat individualių fantazijų bei impulsų“ (Baudrillard 2010, p. 250). Pozityvių pokyčių svarba siejama ir su kultūros atgimimu, poveikio komunikacijos raida, ir su naujumo lauko atvėrimu – vertinant kontroversiškausio laiko realijas – naujų kultūrų, naujo žmogaus, naujos moralės (Rosenthal 2002, p. 183–208), ir su visuomenės telkimu, vienijimu, prusinimu bei plačiai apimančia edukacija.

Medijų ir informacijos raštingumo programos aktyviai plėtojamos daugelyje šalių, sietinos su naujausiomis UNESCO MIR iniciatyvomis. Vadovaujantis išvalgomis, kad mūsų smegenų veikla priklauso nuo optimalaus informacijos apdorojimo. Informacijos, su kuria susiduriame, kokybė iš esmės lemia mūsų suvokimą, įsitikinimus ir požiūrius. Informacija gali būti labai įvairi: pateikiama kitų asmenų, medijų, bibliotekų, archyvų, muziejų, leidėjų ar kitų informacijos teikėjų, įskaitant ir internetą. Todėl siūloma: „Skaitykite mažiau“, nes visame pasaulyje liudijami dramatiški prieigos kiekiai prie informacijos ir komunikacijos, kai kurie žmonės jaučia informacijos badą, kiti yra užtvindyti spausdinto, transliuojamo ir skaitmeninio turinio. Medijų ir informacijos raštingumo (MIR) programa pateikia atsakymus į klausimus, kuriuos mes visi klausiamo savęs. „Kaip galime išmintingai pasiekti, ieškoti, kritiškai vertinti, naudoti ir prisidėti prie turinio internete ir neprisijungus? Kokios yra mūsų teisės internete ir neprisijungus? Kokie yra etiniai klausimai, susiję su prieiga ir informacijos naudojimu? Kaip mes galime bendradarbiauti su žiniasklaida ir MIR, siekiant skatinti lygybę, tarpkultūrinį ir religijų dialogą, taiką, saviraiškos laisvę ir prieigą prie informacijos?“¹³

Medijų mitologijos, kaip galios, poveikio ir nežinojimo, įveikimas padėtų atrasti prasmingą įvairovę, galimybes keistis ir savęs ieškojimus, iškeliamus kaip medijų patirčių įprasminimą. Gerovės kūrimo iš politinės socialinės sferos perkėlimas į asmeninę erdvę įvardijamas kaip šiuolaikinėms medijoms keliamas iššūkis (Klimmt 2017).

¹³ Media and Information Literacy, UNESCO, United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization, Themes. Prieiga per internetą: <https://en.unesco.org/themes/media-and-information-literacy> [žiūrėta 2018 12 10].

Mitiškumo transformacijos, herojai ir virtuali erdvė

Mitologijai persikėlus į virtualią erdvę, dieviškumo statusas tapo kasdienybėje garbinamų socialinių tinklų personalijų ir juos kuriančiųjų religine niša. Socialinių platformų dievai ir pusdieviai, garbinami sekėjų, stebėtojų, draugų ir fanų, skatina sudėtingas pavergimo ir priklausomybės formas, kaip „Facebook“ priklausomybės sutrikimas (*Facebook Addiction Disorder*, FDA), tiesiogiai siejamas su depresiniais ir psichosomatiniais sutrikimais, nerimu ir narcisizmo apraiškomis, tarpasmeniniais konfliktais ir pasikartojančiais simptomais (Brailovskaia, Jürgen 2019, ir t. t.).

Perėjimas iš kosmoso į chaosą skiria reikšmių ir ženklų teorijos perėjimą į virtualumo (*network*) pasaulį, kuris dominuoja šiuolaikinėje visuomenėje (Farronato 2004, p. 9). Sociologinė tapatumo dimensija peržengia įprastumo ribas ir metafizinis išgyvenimas, kaip švytėjimo paradigma, atsiveria ne(i)tikinamiausiose situacijose. Sudėtinga chaoso dilema, susijusi su nuotykiu kaip menu (*art of adventure*), vienija skirtingas kartas ir kūrėjus intelektualiniu postūmiu – keisti pasaulį (Merrell 2017, p. 103–130). Politiniai, industriniai, socialiniai ir kultūriniai projektai, orientuoti plačiai apimančioms prasmingoms misijoms, apima daugybę pasaulį keičiančių sumanymų. Kaip ir tarptautinės organizacijos *Fortune Media* inicijuojama veikla „Keisti pasaulį“, du dešimtmečius kurianti bangas pasaulinėje pramonėje. Įveikdami kliūtis ir skatindami edukacinę programavimą, apdovanojimus įsteigusi įmonė skatina pelną naudoti, kad verslas „padėtų planetai ir spręstų socialines problemas“, keisdama konkrečias trečiųjų šalių problemas, valdžios galios dominavimą, negatyvų verslo vertinimą¹⁴ ir inicijuodama tokius projektus, kaip Mega-banko „JPMorgan Chase“ vykdoma veikla per pastaruosius penkerius metus kurti kaimynystę kai kuriuose JAV miestuose kaip laboratorijas, skirtas ekonomikos atgaivinimui, finansavimui, mokymui ir žinioms, kurios padėtų nukreipti į pinigų stokojančias bendruomenes¹⁵.

Perimdamos mitinius tarpininkų tarp dievų ir žmonių vaidmenis, medijų kompanijos pasirenka tapti daugybės pokyčių iniciatorėmis ir skatina pozityvią kaitą. Kita vertus, per pastaruosius du dešimtmečius skaitmeninės technologijos pakeitė daugelio medijų kompanijų veiklą. Naujasis transformacinis kontekstas privertė medijų valdytojus pritaikyti savo strategijas, išteklius bei galimybes ir reaguoti į vis labiau skaitmeninės aplinkos keliamus iššūkius. Ar šios pritaikomosios praktikos paveikė įmonių finansinius rezultatus? Pasitelkus teorinį medijų kompanijų transformacijos supratimą, naudojant daugiadalykį požiūrį, remiantis verslo strategijos, dinamiško veiksmo ir patvirtintų rezultatų duomenimis, įmanoma integruoto požiūrio

¹⁴ Fortune: Change the World. Prieiga per internetą: <http://fortune.com/change-the-world/> [žiūrėta 2019 02 04].

¹⁵ JPMorgan Chase Will Commit \$500 Million to Reviving U.S. Cities, by Matthew Heimer, September 12, 2018. Prieiga per internetą: http://fortune.com/2018/09/12/jpmorgan-chase-cities-500-million/?iid=recirc_ctwlanding-zone2 [žiūrėta 2019 02 04].

pagalba suteikti visapusiškesnį požiūrį į strateginę medijų verslo transformavimą, suprasti strateginius argumentus, kurie verčia įmonės pertvarkyti savo išteklius ir galimybes dinamiškoje verslo aplinkoje (Oliver 2017).

Susitelkiant ties bendrų vertinamųjų problemų sprendimu – kaip pakeisti įsitvirtinusias negatyvias nuostatas verslo, kultūros ir politikos atžvilgiu, svarbu konsoliduoti pastangas ir siekti vieningų tikslų. Utriruojama mito konkretumo paradigma atveria naujumo lauką, vertindama kontroversiškiausio laiko realijas – naujų kultūrų, naujo žmogaus, naujos moralės (Rosenthal 2002, p. 183–208). Laiko mitologizavimas, kaip istorinis kultūrinis precedentas, padeda kurti kitokį pažinimo arealą. Epiniai įvykiai mito perspektyvoje neišvengia sąsajų su eschatologinėmis išvalgomis. Šiuolaikinės kultūrinės reminiscencijos privalo išlikti kūrybingumo iššūkiams vykstant globaliems pokyčiams.

Skaitmeninis neraštingumas pripažįstamas vis labiau didėjančia problema. Esama įvairiausių įrankių filtruoti ar cenzūruoti informaciją, tačiau ir vaikai, ir suaugusieji nepastebi skirtumo tarp skelbimo, „suklastotų“ ir patikimų naujienų, taip pagrindžiant pilietinio dalyvavimo politikoje prielaidas. Jungtinėje Karalystėje atlikti tyrimai rodo, kad tik 25 proc. 8–11 metų amžiaus vaikų supranta skirtumą tarp reklamos ar rėmėjų nuorodos ir įprastos žinutės socialinėse medijose. Daugiau kaip 33 proc. nežino, kaip apibrėžti skirtumą. Tik mažiau nei 50 proc. 12–15 metų amžiaus vaikų ir tik 6 iš 10 suaugusiųjų galėtų pasakyti skirtumą (Livingstone, Ólafsson, Maier 2017). Jungtinių Amerikos Valstijų mokslininkai apklausė studentus dvylikoje valstijų, taip pat nustatė, kad palyginti nedaug galėjo atskirti skelbimą nuo naujienų ar politinės lobistinės grupės informacijos. Jie padarė išvadą, kad „mes nerimaujame, kad demokratijai gresia pavojus, kad dezinformacija pilietiniais klausimais gali plisti ir klestėti“ (*Stanford History Education Group* 2016).

Kritinio mąstymo svarba vertinama remiantis šiuolaikinėmis socialinėmis pozicijomis ir keliant aktualius klausimus: kas tai – įgūdžiai ar dispozija, bendroji ar asmeninė specifinė savybė? Pabrėžiant kritinį mąstymą, kaip esminį visuomenės ir mokymo programų įgūdį, ir kritinio mąstymo sąvoka dviprasmiškumą, kaip svarbiausios XXI amžiaus savybės, susijusios su pagrindiniais švietimo, darbo ir pilietinės visuomenės aspektais, naujausioje Upsalos universiteto mokslininkų studijoje šie reiškinys siejamas su asmenybės formavimo įgūdžiais (Nygren, Haglund et al., 2018).

Iš naujo pri(s)kelianti kritinio mąstymo galia, tapusi būtina savimonės sąlyga, begalinės informacijos amžiuje padeda išsaugoti racionalumo ir jausmingumo pusiausvyrą. Pripažįstama empatijos būtinybė – kaip svarbi vertybinė laikysena, gebėjimas įsijausti, suprasti ir vertinti, tampa realia šių dienų siekiamybe. Kultūros politikos uždavinys šiandien – užtikrinti, kad menai ir humanitariniai mokslai visapusiškai ir visaverčiai dalyvautų poliloge, kuris formuoja mūsų ateitį, ir įtikinti, kad empatijos formavimas, vaizduotės ugdymas ir grožio puoselėjimas būtų visuomenę

mobilizuojantys procesai (*Creative Europe: Towards the Next Programme Generation* 2018, p. 85–86).

Peržengiant Lewis Vaughn (2005) apibrėžiamas „kritinio mąstymo galias“ kaip efektyvų paprastų ir nepaprastų pretenzijų argumentavimą, nužengiama į tam tikrą diskusinę erdvę, kaip įvertinti dabarties iššūkių rimtumą, ir susiduriama su kliūtimis, kurios iškyla stokojant tam tikro pasirengimo ir kultūrinio raštingumo. Kita vertus, „organizuojant protą“ kaip tiesioginį mąstymą informacinio perkrovimo amžiuje, remiantis Danieliumi J. Levitinu (2014), svarbiausia susitelkti ties esminiais dėmesio komponentais: informacijos įvertinimu, supaprastinimu ir informacijos srauto struktūrizavimu. Vertinamasis požiūris, kaip ir kritinis mąstymas, neįsivaizduojamas be pozityvios refleksijos, kartais grindžiamos ir ironija, juoku ar sarkazmu, ir provokuojančia laikysena, ir kilniomis intencijomis – skatinti šiuolaikinės mitinės sąmonės atodangas ateities labui.

Neatsitiktinai šiandien naujausios medijos pasitelkiamos raštingumui ugdyti. Socialiniame „Twitter“ tinkle UNESCO inicijuoja mokymo ir švietimo programas „Teaching and Learning with Twitter“ mokytojams, edukatoriams ir tėvams, kuriose mokoma ir pilietiškumo, medijų ir informacijos bei virtualaus raštingumo, *online* saugumo ir kt. Įvairios visą pasaulį vienijančios iniciatyvos „Sustok. Reflektuok. Patikrink“ [*Stop. Reflect. Verify*], kuriomis siekiama išmokyti, kaip sužinoti daugiau apie klaidingą informaciją ir kaip apsaugoti savo reputaciją ir bendruomenę, turėjo didžiulį poveikį medijų raštingumui ugdyti¹⁶.

Nuo naujausių socialinių medijų, kurioms vadovauja algoritmai, iki „Internet“-daiktus („Amazon“ išmanieji namai „Alexa“), automobilių be vairuotojų, asmeninės priežiūros robotų, nešiojamųjų kompiuterių, roboto teisininkų asmeninei teisėtvarčiai tikrinti ir „scalper bots“ bilietų pirkimui ar nuolaidų sandoriams, skaitmeninis pasaulis kuria vis naujų galimybių, kad pasaulis taptų teisingesnis. Per pastaruosius dvejus dešimtmečius skaitmeninių technologijų naujovės pakeitė pasaulį. Technologinė konvergencija siūlo daug naujų skaitmeninių komponentų konfigūravimo būdų, tačiau paprastai tai susiję su rinkos konsolidavimu. Svarbu įvertinti virtualaus mediatizuoto pasaulio invaziją ir išgyventi „suglumimo“ amžių, iš naujo permąstant dabartį (Mansell 2018). Pagrindinės mediatizacijos dinamikos atskleidimas, išskiriant faktinį mediatizacijos procesą, platus skaitmeninių medijų ir technologijų įsisavinimas ir gilus įsitvirtinimas (*deep embedding*) kelia naujus klausimus mediatizacijos tyrimams, kaip ir „giliųjų medijų“ atsiradimas atskleidžia inovatyvų medijų raidos etapą (Driessens, Bolin et al. 2017).

¹⁶ Societal costs of “fake news” in the Digital Single Market, Study, Requested by the IMCO Committee, European Union, 2019. Prieiga per internetą: [http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2018/626087/IPOL_STU\(2018\)626087_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2018/626087/IPOL_STU(2018)626087_EN.pdf) [žiūrėta 2019 01 31]; <https://ylai.state.gov/verifies/> [žiūrėta 2018 12 10].

Švietimas, kritinis mąstymas ir mediatizacijos dinamika, tarpusavyje susiję procesai, sąlygoja šiuolaikinių medijų, „naujosios“ mitologijos ir kultūros (de)komunikacijos pokyčius. Atsidurdami neįtikėtinų grėsmių, vartojant virtualiąją erdvę, privalome sutelkti jėgas prasmingiems valdžios, akademinės bendruomenės ir visuomenės veiksams įveikti globaliame virtualių pasirinkimų pasaulyje slypintį pavojų.

Literatūra

- Alexandre, Laurent. 2017. *La guerre des intelligences. Intelligence artificielle versus intelligence humaine*. Paris: JC Lattès. 250 p.
- Artz, Burton Lee. 2018. Global Media Practices and Cultural Hegemony: Growing, Harvesting, and Marketing the Consuming Audience, in *Media, Ideology and Hegemony*, Studies in Critical Social Sciences, edited by Savaş Çoban, Brill, p.10–25.
- Baudrillard, Jean. 2002. *Simuliacija ir simuliakrai*. Iš prancūzų kalbos vertė Marius Daškus. Vilnius: Baltos lankos. 188 p.
- Baudrillard, Jean. 2010. *Vartotojų visuomenė: mitai ir struktūros*. Iš prancūzų kalbos vertė Neringa Abrutyte. Specialusis redaktorius Viktoras Bachmetjevas. Kaunas: Kitos knygos. 300 p.
- Brailovskaia, Julia; Jürgen, Margraf; Köllner, Volker. 2019. Addicted to Facebook? Relationship between Facebook Addiction Disorder, duration of Facebook use and narcissism in an inpatient sample. In: *Psychiatry Research*, March 2019, Vol. 273, p. 52–57.
- Creative Europe: Towards the Next Programme Generation*, 2018. Research for CULT Committee Study, Policy Department for Structural and Cohesion Policies, Directorate General for Internal Policies of the Union, PE 617.479 – June 2018, 108 p., prieiga per internetą: [http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2018/617479/IPOL_STU\(2018\)617479_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2018/617479/IPOL_STU(2018)617479_EN.pdf) [žiūrėta 2018 07 09].
- Çoban, Savaş. 2018. *Media, Ideology and Hegemony*, Studies in Critical Social Sciences, edited by Savaş Çoban, Brill. 338 p.
- Driessens, Olivier; Bolin, Göran; Hepp, Andreas; Hjarvard, Stig. 2017. *Dynamics of Mediatization: Institutional Change and Everyday Transformations in a Digital Age*. Transforming Communications – Studies in Cross-Media Research. Palgrave Macmillan. 338 p.
- Eco, Umberto. 1982. Chaosmo estetika: James Joyce Viduramžiai. Prieiga per internetą: <http://www.spauda.lt/plato/a-chaosmos.htm> [žiūrėta 2018 08 04].
- Elliott, Andrew B. R. 2017. *Medievalism, Politics and Mass Media: Appropriating the Middle Ages in the Twenty-first Century*. Cambridge: D. S. Brewer. 226 p.
- Ebersbach, Anja, Markus Glaser, and Richard Heigl. 2008. *Social Web*. Konstanz: UVK/UTB. 320 s.
- Farronato, Cristina. 2004. *Eco's Chaosmos: From the Middle Ages to Postmodernity*. Toronto Buffalo London: University of Toronto Press. 272 p.
- Ferry, Luc. 2016. *La révolution transhumaniste*. Paris: Plon, 216 p.
- Geda, Sachin R., Ghosh Santanu, Modi, Lipsy, Goyal, Arvind, Mansharamani, Himanshu. 2017. Study of internet addiction: Prevalence, pattern, and psychopathology among health professional undergraduates. In: *Indian Journal of Social Psychiatry*, Vol. 33, Issue 4, p. 305–311.
- Greimas, Algirdas Julius. 1991. Apie netobulumą. In: Algirdas Julius Greimas, *Iš arti ir iš toli: Literatūra, kultūra, grožis*. Vilnius: Vaga, p. 173–222.
- Habermas, Jürgen. *Modernybės filosofinis diskursas*. Iš vokiečių kalbos vertė Alfonsas Tekorius. Vilnius: Alma littera. 428 p.

- Haraway, Donna J. 2016. A Cyborg Manifesto: Science, Technology, and Socialist Feminism. In: Haraway, Donna J. *Manifestly Haraway*, University of Minnesota Press. ProQuest Ebook Central, <http://ebookcentral.proquest.com/lib/warw/detail.action?docID=4392065>. Prieiga per internetą: https://warwick.ac.uk/fac/arts/english/currentstudents/undergraduate/modules/fictionnarrativemediaandtheoryinthe21stcentury/manifestly_haraway_---_a_cyborg_manifesto_science_technology_and_socialist-feminism_in_the_....pdf [žiūrėta 2018 12 10].
- Hjarvard, Stigg. 2013. *The Mediatization of Culture and Society*. Routledge. 213 p.
- Israel, Jonathan. 2010. *A Revolution of the Mind: Radical Enlightenment and the Intellectual Origins of Modern Democracy*. Princeton: Princeton University Press. 276 p.
- Young, Kimberly S. 2004. Internet Addiction: A New Clinical Phenomenon and Its Consequences, In: *American behavioral scientist*, Vol. 48 No. 4, December 2004, p. 402–415. Prieiga per internetą: <https://doi.org/10.1177/0002764204270278>; <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.852.454&rep=rep1&type=pdf> [žiūrėta 2018 12 10].
- Jourová, Věra. 2016. Kaip duomenų apsaugos reforma paveiks socialinius tinklus? Informacijos suvestinė. In: *Europos Komisija: Teisingumo ir vartotojų reikalų generalinis direktoratas*. Prieiga per internetą: https://ec.europa.eu/info/law/law-topic/data-protection_en;file:///C:/Users/R/Downloads/PP-2016-00621-00-00-LT-TRA-00pdf.pdf [žiūrėta 2018 12 10].
- Klimmt, Cristoff. 2017. Mediated Experiences and Expectations of Making a Difference. In: *The Routledge Handbook of Media Use and Well-Being*. Edited by Leonard Reinecke and Mary Beth Oliver. New York and London: Routledge, p. 157–169.
- Krotz, 2017. Explaining the Mediatisation Approach. n: *Javnost-The Public*, p. 113–118. Published online: 24 Mar 2017. Prieiga per internetą: <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/0/13183222.2017.1298556> [žiūrėta 2018 12 10].
- Kunelius, Risto, & Reunanen, Esa. 2014. The Medium of the Media Journalism, Politics, and the Theory of “Mediatisation”. In: *Javnost-The Public*, p. 5–24. Published online: 10 Nov 2014. Prieiga per internetą: <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/13183222.2012.11009093> [žiūrėta 2018 12 10].
- Levitin, Daniel J. 2014. *The Organized Mind: Thinking Straight in the Age of Information Overload*. United States and Canada : Dutton Penguin Random House. 512 p.
- Livingstone, Sonia, Ólafsson, Kjartan, and Maier, George. 2017. ‘If Children Don’t Know an Ad from Information, How Can They Grasp How Companies Use Their Personal Data?’, 18 July, LSE Media Policy Project blog, <http://tinyurl.com/ya26w9so>. Prieiga per internetą: <https://blogs.lse.ac.uk/mediapolicyproject/2017/07/18/if-children-dont-know-an-ad-from-information-how-can-they-grasp-how-companies-use-their-personal-data/> [žiūrėta 2018 12 10].
- Lundby, Knut. 2014. *Handbook Mediatization of Communication*. Berlin: De Gruyter.
- Mansell, Robin. 2012. *Imagining the Internet: Communication, Innovation, and Governance*. Oxford: Oxford University Press. 289 p.
- Mansell, Robin. 2018. Digital Disruption and Adjustment: Imagining New Pathways. In: *The Age of Perplexity: Rethinking the World We Knew*. Penguin Random House, 2017. 413 p. Prieiga per internetą: <https://www.bbvaopenmind.com/en/books/the-age-of-perplexity/>; <https://www.bbvaopenmind.com/en/articles/digital-disruption-and-adjustment-imagining-new-pathways/> [žiūrėta 2018 12 10].
- Nygren, Thomas; Haglund, Jesper; Samuelsson, Christopher Robin; Geijerstam, Åsa Af; Prytz, Johan. 2018. Critical thinking in national tests across four subjects in Swedish compulsory school. In: *Education Inquiry*, Routledge, p. 1–20, <https://doi.org/10.1080/20004508.201>

- 8.1475200. Prieiga per internetą: <https://uu.diva-portal.org/smash/get/diva2:1210949/FULLTEXT01.pdf> [žiūrėta 2018 12 10].
- Oliver, John J. 2018. Strategic Transformations in the Media. In: *Journal Media Business Studies*, 2018, Volume 15, Issue 2, p. 1–22. Prieiga per internetą: <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/16522354.2018.1546088?scroll=top&needAccess=true>; http://www.academia.edu/37828151/Strategic_Transformations_in_the_Media [žiūrėta 2019 02 05].
- Rosenthal, Beatrice Glatzer. 2002. *New Myth, New World: From Nietzsche to Stalinism*. The Pennsylvania State University Press. XVI+464 p.
- Shaw, Martha, and Black, Donald W. 2008. Internet Addiction Definition, Assessment, Epidemiology and Clinical Management. In: *CNS Drugs*, February 2008, p. 353–365. DOI: 10.2165/00023210-200822050-00001 · Source: PubMed
- Stanford History Education Group. 2016. 'Evaluating Information: The Cornerstone of Civic Online Reasoning', report with support of the Robert R. McCormick Foundation, 21 Nov., <http://tinyurl.com/h3zneuz>. Prieiga per internetą: <https://purl.stanford.edu/fv751yt5934> [žiūrėta 2018 12 10].
- Verhofstadt, Guy. 2018. *Paskutinis Europos šansas: idealo paieškos*. Iš nyderlandų kalbos vertė Saulė Rygertaitė. Vilnius: Tyto alba. 384 p.
- Vidal, Clément. 2014. *The Beginning and the End: The Meaning of Life in a Cosmological Perspective*. Berlin: Springer. 310 p.
- Vaughn, Lewis. 2012. *The Power of Critical Thinking: Effective Reasoning About Ordinary and Extraordinary Claims*. Oxford University Press. 624 p.

Modern Media, “New” Mythology and Cultural (de) communication

Summary

Keywords: media, mythology, culture, communication, literacy

Today's changes, caused by the changing rhetoric of eurointegration and globalization, reveal a difficult situation of identity preservation, nurturing and survival. In the face of emerging actuality as (dez) orientation of mediality and “network” technology, it is important to assess global threats and shape a cultural worldview capable of developing critical thinking, creative ambitions and unifying priorities. Cultural policy, as an essential position in the formation and identity and statehood, must free itself from the clutches of formality and become a real power of content, fulfilling important, topical strategic goals and providing meaningful values to society. Creating a cultural strategy should be in line with the realities of the present and focus on new challenges that create a sense of identity for the society that is experiencing the overall impact of virtuality. After the communicative turn, as the media become an essential information tool and sociality changes, it is important to reveal the complexity of the situation and propose positive solutions. In the context of national “value” leveling, the challenges associated with the loss of meaningful orientations drawing attention to the importance of cultural literacy and education as an opportunity to know, create, and survive in an increasingly “flattening” world.